

De la interpretació a la ciència dels somnis

La Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona va organitzar el novembre del 1982 un conjunt d'actes amb el nom de "Freud a la Universitat". El treball de Javier Echevarría reproduceix la

conferència que va pronunciar en aquella ocasió i és un resum del llibre que ell i Víctor Gómez Pin han publicat a Taurus Edicions. Les aportacions de Freud són avui una qüestió central en el debat per a la constitució d'una

psicologia científica. En aquest treball s'analitzen les contribucions de Freud a l'estudi dels somnis, amb les tècniques d'interpretació que se'n deriven. La traducció ha estat feta per Caterina Lloret.

Plató, a *El Sofista*, proposa el mètode de les divisions dicotòmiques com a instrument per definir un art qualsevol. Seguidament l'aplica a la sofística, però també ens proporciona alguns indicis de com es podria intentar definir-ne la filosofia: el sofista, com el demiürg, són necessàriament enganyadors en la seva activitat. Produeixen aparences de veritat i només a través d'elles podem accedir a les coses tal com són. El personatge del sofista, com a contradictor universal i mestre en l'art de la contradicció universal, "té sobre totes les coses un saber aparencial, però no la veritat".¹ El sofista domina l'art de la imitació, és un entabanador, un màgic, un bruixot, que fascina els joves prometent-los que els guarirà de la seva ignorància, que els ensenyarà a refutar qualsevol discurs. En una paraula, els promet un coneixement perfecte del llenguatge i un art d'utilitzar-lo en qualsevol circumstància. Per complir la seva promesa ha de ser un artista en la imitació de la veritat; un virtuós de la veritat aparencial. Ha de conèixer més que ningú la mentida i l'engany per mitjà de la paraula. Cap engany no pot ser-li aliè, tot i que tampoc no li és propi un artiuic únic: tota falsetat pos-HEsible li pertoca.

Però —diu el foraster d'Elea que condueix el diàleg— "aparentar i no ser, i dir coses que no són veritat, tot això està sempre ple de dificultat, abans i ara. Però dir qui parla mentida o considerar que la mentida veritablement és, i proclamant-ho, no ser agafat en contradicció, és molt difícil",² "perquè tal forma de raonar té l'atreviment de pressuposar que allò que no és, és, ja que de cap altra manera el que és fals podria arribar a ser".³

Pot arribar a ser allò que no és? Pot arribar l'inconscient a la consciència?

Sí, pot fer-ho, diuen Teetet i el foraster d'Elea. Ho diuen en contra seu però ho diuen: ja que ens atrevim a anomenar el

no-ésser, en el mateix instant el determinem. El no-ésser és tan determinable com l'ésser d'ençà que és paraula. En arribar a la interrogació:

"Per tant, doncs, ¿no és possible ni enunciar ni dir ni pensar el no-ésser per si mateix, sinó que és inconcebible, indicable, impronunciable i incomprendible en paraules?",⁴ el foraster s'adona que qui intenti refutar el no-ésser, qui assumeixi la denegació d'allò que no és, "es veu obligat a contradir-se a si mateix".⁵ Diu el contrari del que diu, perquè diu coses del no-ésser i amb això el determina en tant que ésser. En conseqüència, "tant abans com ara em trobaria vençut en la refutació sobre el no-ésser".⁶ El no-ésser es revela irrefutable en qualsevol discurs, i per això —conclou— "el sofista de molts caps ens ha obligat, en contra de la nostra voluntat, a reconèixer que el no-ésser, en certa manera, és".⁷

Hi ha una sofística noble en la seva nissaga, l'art de la qual consisteix a refutar totes les opinions i creences, a fi de purificar l'ànima, guarir-la:

"L'ànima no traurà profit dels coneixements fornits abans que, mitjançant una refutació adequada, hom convenci el pacient, l'ompli de vergonya, li arrenqui les opinions que destorben els coneixements i se li faci veure que està purificat".⁸

Ara bé, qui practica aquest art? ¿Hi ha algú que veritablement pugui ensenyar l'art de guarir l'ànima, refutar el narcisisme que es manifesta per la paraula? Al foraster li semblaria fer-los massa honor d'atribuir aquesta funció als sofistes de la seva època. Segons els comentaristes, a Plató aquesta sofística noble apunta cap a la filosofia, tot i que de fet no arriba a esmentar-se en aquest passatge. Assignar un nom als déus i als filòsofs, discernir-los, conèixer aquests gèneres per les seves espècies és particularment difícil: "temo que aquesta espè-

cie (la dels filòsofs) no sigui gaire més fàcil de discernir que la dels déus".⁹ El legislador evocat en el Cràtil com a creador de les paraules, ja sigui el mateix Homer, o Hesiode, té com a nus gordià de la seva obra la denominació que atribueix als déus. Davant de Cràtil, Sòcrates afirma que és possible que el legislador s'ha equivocat, i no solament en donar nom als déus o als filòsofs, sinó en general. El dialèctic és complementari del legislador ja que se sent el seu art, el de la paraula i el de la indagació de la veritat a través d'ella, està en condicions de discernir el que és vertader i fals en les pròpies paraules. El dialèctic ha d'analitzar primer les paraules, comprovar si les denominacions són exactes: no sigui que el legislador, talment un geni maligne cartesià, estigui fent-nos conèixer mitjançant el verb un món de somnis i d'aparences, i que el seu art, el llenguatge, sigui un art aparencial.

El sofista i el filòsof són com el gos i el llop: "el que és més ferotge s'assembla al més domèstic. Plató no arriba a precisar els termes de la comparació, però permeteu-me considerar el sofista com a gos, com a cínic, i el filòsof com a animal més ferotge, el menys domèstic, com aquell qui no troba casa ni tan sols en les seves pròpies paraules: com un dialèctic. Tots dos han de conèixer un art: descreure de les paraules. Però si bé tots dos són mestres en aquest art i donen nom a dos ensenyaments, hi ha entre ells una diferència fonamental: aquella argumentació que s'oposa a la ciència vana i aparencial és la sofística noble en la seva nissaga. Descreu de qualsevol cosa, però no oblida mai la veritat, la distinció entre el que és vertader i fals. Malgrat ella mateixa, l'acadèmia platònica ha de reconèixer que, tal com l'ésser i el no-ésser, tal com la veritat i la mentida, el sofista i el filòsof estan íntimament entrelaçats. Hem de desconfiar més de nosaltres mateixos que de cap

per Javier Echevarria

altre, es diu en el Cràtil: si hom està posseït per la veritat i ella és el seu destí, cap altre discurs no ha d'analitzar-se més que les paraules que hom mateix pronuncia. Assetjat per la raó, per la dialèctica, el sofista platònic arribarà a refugiar-se en un indret des d'on oposa resistència a ser caçat, a ser definit o analitzat en la seva essència: el sofista "s'obstina a negar que existeixi absolutament la mentida, puix que en no ésser, ningú no el concep ni el diu perquè de cap manera no participa el no-ésser de l'ésser".¹¹ Davant d'ell, i amb l'actitud més ferotge, aquells qui "no volen ser privats del més gran, la filosofia",¹² han de reconèixer que "el no-ésser participa de l'ésser" (i viceversa), que "la mentida existeix",¹³ tal com existeix la veritat, que hi ha "imitacions dels éssers i que de la disposició envers elles neix un art enganyador."¹⁴

Com la veritat i la mentida, com el filòsof i el sofista, com l'ésser i el no-ésser, "els gèneres entre si participen també de la barreja".¹⁵ Precisament es tracta de discernir-los, d'unir-los i separar-los entre ells mitjançant la predicació o atribució, a fi de determinar "quins gèneres concorden amb altres i quins són incompatibles entre si".¹⁶ La ciència del filòsof consisteix a distingir els gèneres per la seva relació amb l'ésser i el no-ésser, i només d'aquesta manera, mitjançant divisions dicotòmiques, podrem discernir adequadament les espècies. Quan segueixen de prop el sofista i intenten el seu art, Teetet i l'estranger d'Elea constaten que "hem anat a raure sense adonar-nos-en a la ciència dels homes lliures".¹⁷ En el discurs ben lligat, en les mateixes proposicions i termes, és possible, gràcies a l'anàlisi de les paraules per subdivisions successives, arribar a conèixer el que és vertader, i el mitjà per aconseguir-ho consisteix a distingir-ho del que és fals. Es tracta que, mitjançant un art, el que és emergeixi del que no és.

Guarir l'ànima consisteix precisament en aquesta refutació de les opinions i creences, a esbrinar què hi ha de vertader i què de fals en la paraula.

La interpretació dels somnis

¿Quina relació té tot això amb la interpretació i amb la ciència dels somnis? Cadascú hi veurà el que hi vegi, el que hi ha de veure, però aquest discurs serà el pòrtic d'introducció a l'obra de Freud. Freud va analitzar un altre tipus de discurs, l'oníric, i va proposar un mètode per discernir quina és la determinació de les imatges oníriques: on emergeix l'inconscient.

El contingut manifest és una imatge, una aparença: el que de veritat és, allò que s'ha d'intentar conèixer si hom estima la saviesa, és el contingut latent, els pensaments del somni (*Traumgedanken*). Les imatges oníriques expressen dits pensaments, i precisament per això no podem entendre-les sense el seu ajut. El discurs oníric aparent es lliga, a través d'associacions proporcionades per les claus del somni, amb un altre discurs subjacent, del qual és imatge. Es tracta de saber com és l'art de construir aquestes imatges: el *Traumarbeit* o elaboració del somni. La interpretació dels somnis té com a objecte primordial desmuntar dit artifici, segons les seves regles i els seus recursos. No es poden interpretar els somnis sense definir prèviament l'art oníric: desxifrar les imatges, remuntar-se fins a allò del qual el somni és la imatge, només pot fer-se si es coneix la manera de combinar-se les xifres fins a formar un somni.

¿Com descriure en imatges tan vives i tan intenses com són els somnis? ¿Com destriar-ne allò que les determina i el mode mateix de la determinació? Minjançant un mètode, les regles del qual

són formulades detalladament per Freud:

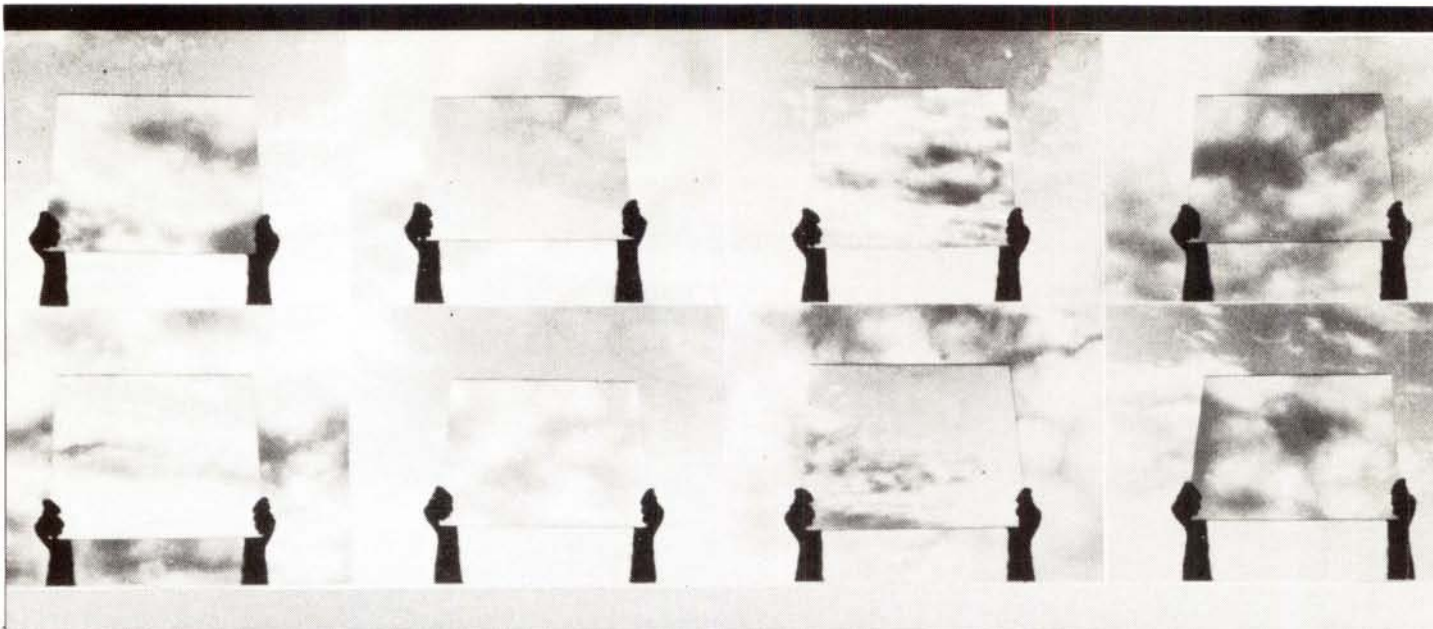
"Els primers assajos d'aplicació d'aquest procediment ens ensenyen que l'objecte sobre el qual hem de concentrar la nostra atenció no és el somni en la seva totalitat, sinó cada un dels elements del seu contingut per separat. Si a un pacient encara inexperimentat li preguntem què és el que se li ocorre respecte a un somni, no sabrà aprehendre res en el seu camp de visió espiritual. Haurem de presentar-li el somni, doncs, en fragments i llavors produirà, en relació amb cada element, una sèrie d'ocurrències que podem qualificar de "segones intencions" d'aquella part del somni. Com podem veure, en aquesta primera condició, importantíssima, el nostre procediment d'interpretació s'allunya ja del mètode popular de la interpretació per mitjà del simbolisme, i s'acosta, en canvi, a un dels altres mètodes populars, el de la "clau". De la mateixa manera que aquest darrer constitueix una interpretació *en détail* i no *en masse*, i veu en els somnis, ja des d'un començament, un món complex, un conglomerat de productes psíquics".¹⁸

Descomposar els elements d'un somni

A Freud el somni se li presenta com un conglomerat a analitzar; per això, com si la consulta del psicoanalista o la taula, on fixem el somni en escriure, fossin un laboratori químiccel primer que s'ha de fer és descompondre'l en els seus elements i estudiar-los un a un, per separat.

Suposem que aquesta primera fase de l'anàlisi ja estigui complerta, per qualsevol mitjà; així i tot, la manera com es procedeixi a descompondre el contingut

manifest també ens planteja problemes teòrics. Quan ja tenim el somni descompost en els seus components elementals, com cal continuar?

“Es demana al pacient que dirigeixi la seva atenció cap a la idea de referència; però no, com ja ho ha fet tantes vegades, per meditar-hi, sinó per observar-la clarament i comunicar al metge, *sense cap excepció, tot allò que se li acudeixi respecte a ella*. Quan el malalt afirmi potser que la seva atenció no aconsegueix despertar-li cap ocurrència, se li ha d’oposar la certesa que és absolutament impossible la manca de representacions. En efecte, aviat comencen a presentar-se nombroses ocurrències, a les quals s’enllacen altres de noves, però aquestes darreres van regularment acompanyades d’un judici desfavorable per part de l’autoobservador, que les titlla d’insensates i impertinents, i diu que se li han acudit casualment i fora de tota connexió amb el tema tractat. Llavors se li ha de fer de seguida l’observació que tal *crítica* és precisament no tan sols allò que fins aleshores li ha fet excloure dites ocurrències de la seva exteriorització, sinó també allò que ja anteriorment li va impedir que les fes conscients. Si es pot aconseguir que el subjecte l’abandoni completament i continuï teixint les sèries d’idees sorgides en ell mentre prossegueix amb la seva atenció fixa en, el tema donat, s’obindrà un material psíquic que es lligarà clarament a la idea morbosa, descobrirà les seves connexions amb altres idees i permetrà, per fi, substituir-la per una de nova que s’inclogui de manera intel·ligible en el patrimoni ideològic del pacient.”¹⁹

Aquest passatge conté gran nombre de postulats implícits, com el mateix Freud ens farà veure tot seguit. Aquí només farem atenció a alguns d’ells. Per analitzar cada element del somni es fa servir la paraula, i més exactament *qualsevol* paraula que pugui sorgir en la ment del

subjecte quan es concentra en l’element oníric analitzat. Aquesta espontaneïtat o llibertat absoluta d’ocurrències, que és condició *sine qua non* del mètode freudià des de la perspectiva de les condicions externes de l’experiment, s’autolimita de seguida, almenys en el cas paradigmàtic imaginat per Freud. El subjecte critica les seves pròpies ocurrències, opina sobre elles, les qualifica, i amb això impedeix la seva expressió directa, mitjançant aquest “metallenguatge” aparentment plausible i raonable. Però el psicoanalista hi és present (la situació és nítidament dialèctica, en el sentit platònic de la paraula) i denuncia aquesta pretensió d’autoengany per part del subjecte: manté l’exigència d’esbrinar la veritat, sense conformar-se amb una aparença plausible i de sentit comú. El pacient acaba deixant anar la seva expressivitat i amb això produeix una sèrie de productes orals que seran importants perquè el mètode freudià pugui aplicar-se amb efectivitat. Tot això es dona en l’àmbit del llenguatge i, en la mesura possible, d’un llenguatge no reflexiu, acrític respecte als seus propis productes. En aquesta fase de l’anàlisi onírica val tot, sense excepció.

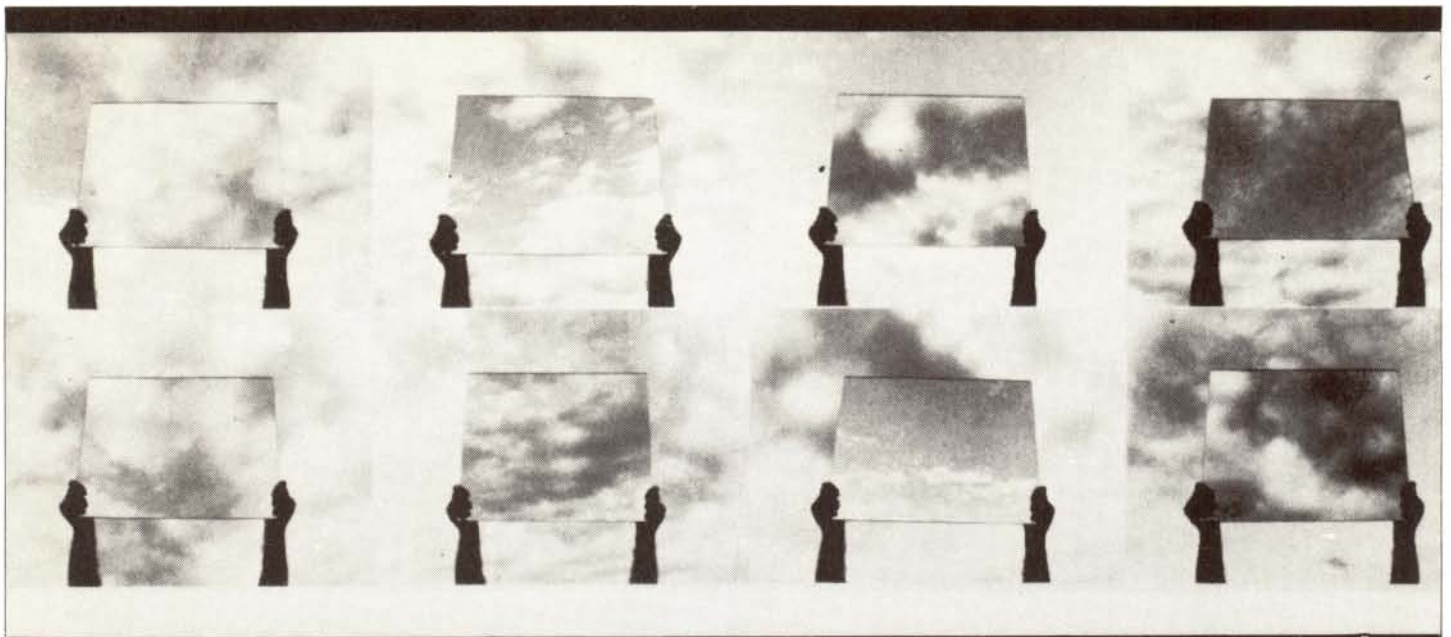
Ens trobem davant d’una nova concepció del somni: aquest no es redueix al que és somniat, al contingut que es recorda, sinó que està fermament lligat a les associacions que susciten cada un dels elements del somni. El contingut manifest (*Trauminhalt*) es divideix en elements, es descompon. Els components del somni susciten, separadament, múltiples associacions, però aquestes ocurrències aparentment enfilades per atzar passen a nuar-se entre elles: constitueixen un teixit i les successives línies d’associació arriben a trobar-se en termes (o idees) comuns a diverses cadenes associatives:

“Seguint la cadena d’associacions que s’inicia en un element del contingut del

somni s’arriba de seguida a un altre dels seus elements. Les meves ocurrències sobre el somni presenten connexions que no hi apareixen visibles.”²⁰

En el somni apareixien combinats diversos elements, sovint heterogenis, que abans havíem separat a fi d’analitzar-los un a un. Aquesta dissociació inicial se’n va manifestar ràpidament fictícia, puix que alguns d’aquests elements tornen a enllaçar-se entre si després de la fase d’associació lliure. Tanmateix, la nova connexió és totalment diferent de la inicial. Ara ja no es manifesta en forma de discurs més o menys lligat i millor o pitjor compost, sinó que sorgeix a través de *termes o elements intermedis*, els quals no apareixien en el contingut inicial. Aquestes noves ocurrències, que fan de pont entre els components inicials del somni, seran el recurs utilitzat per Freud per explicar i donar compte de dits elements primitius. L’anàlisi freudiana dels somnis, reduïda al seu esquema formal més simple, es recolza en l’existència d’un tercer element, implícit, que connecta dos elements onírics explícits. Si aquests darrers els anomenem A i B, sempre se’ns apareix una X que pel fet d’estar associada tant a A com a B, els interrelaciona d’una manera molt més precisa que en el discurs inicial que és el somni. Aquest *terme comú intermedi* (TCI) dona compta o raó de l’aparició de A i B en un mateix somni. Freud prefereix utilitzar la noció “donar sentit”, que resulta molt vàlida quan es considera un element aïllat A, o comprès el somni global: X dona sentit a l’element A, A apareix perquè X s’hi troba subjacent, etc. Però des d’una perspectiva lògica, el que interessa assenyalar, sobretot, encara que només sigui per suggerir analogies amb la teoria del silogisme d’Aristòtil, o amb la noció matemàtica de raó entre dues magnituds, és el moment en el qual un mateix tercer element, inexistent fins ara en el

somni, serveix per enllaçar dos elements onírics. Amb això queda oberta la via per a la matematització de l'oníric, tot i que les dificultats que aniran sorgint en aquest camí són múltiples, com hi haurà ocasió de comprovar.

Aquestes connexions no són casuals, sinó tot al contrari: són la via d'accés a les idees latents, als pensaments subjacents al contingut del somni. El sentit del somni, els sentits delsornicnomés poden obtenir-se gràcies a elles. La interpretació depèn radicalment d'aquestes determinacions, aparentment casuals. A partir de Freud un somni és un somni més les associacions que sorgeixin en funció dels seus elements. Les imatges oníriques es tradueixen en paraules, però la correspondència no és biunívoca, sinó polívoca. Cada element suscita una o diverses cadenes associatives que conflueixen en múltiples termes comuns intermedis. Un somni, en el sentit freudià del terme, és una trama de paraules que tenen el punt de partença en el contingut somniat i van expressant, per camins cada cop més determinats, a mesura que s'aplica el mètode de les associacions, les idees subjacents al que és manifest.

Aquest procés d'anàlisi té límits? Freud ho afirma explícitament: en aquests límits es basa la interpretació, el sentit o els sentits del somni.

"Fins i tot en els somnis millorsintererats sovint ens veiem obligats a deixar a les fosques un punt determinat, puix que advertim que constitueix un focus de convergència de les idees latents, un nus impossible de deslligar, però que alhora no ha aportat altres elements al contingut manifest. Això és precisament el que podem considerar el melic del somni, o sigui, el punt per on està lligat al desconegut."²¹

En les cadenes associatives hi ha vies que es dispersen i no conflueixen mai envers aquests nuclis del somni. Aquestes ocurrències vanes i aparents, ja que

Tarin, de Francis Picabia. El món de l'art utilitza molt sovint mecanismes típics del somni, com la sobreposició i la síntesi.

no s'orienten cap a les claus del somni, poden servir d'excusa al subjecte que es resisteix a enfrontar-se amb si mateix. Però la via de la refutació, o de l'anàlisi exhaustiva, ha d'orientar-se envers la localització d'aquells altres punts de discontinuïtat on s'acumulen múltiples cadenes d'ocurrències i en presència de les quals s'atura l'espontaneïtat associativa del subjecte. Aquí es troba la raó del somni, inexorablement entrelaçat a la resta de les imatges oníriques i associatives, que en algun sentit són irrelevantes, ja que no ens proporcionen el sentit del somni. Els focus de convergència, al contrari, expressen i encobreixen la irrupció del que és reprimat. Són signes de continguts inconscients i, de la mateixa manera que els símbols onírics, es caracteritzen per l'absència d'associacions que se'n deriven: són el grau zero del procés associatiu. Se somnia, i se somnia precisament tal cosa perquè hi ha un melic o diferents melics que donen sentit (o raó) al que és somiat. Determinar aquests

focus de convergència, donar-los expressió, és l'objecte mateix de la tècnica analítica orientada vers la interpretació. És evident, això no obstant, que el mètode permet no tan sols obtenir aquests nuclis subjacents al contingut manifest. El procediment freudià d'anàlisi onírica ens proporciona, a més, els termes intermedis entre el contingut latent i les imatges somniades. I no sols els termes intermedis, sinó els passos necessaris que s'han de fer per arribar-hi.

En altres paraules: de la interpretació del somnis, suposadament duta a terme, es desprèn també una o diferents formes: les formes de connexió entre tots dos continguts. En aquesta estructura formal es compendia, d'altra banda, el procés d'elaboració del somni:

"El procés de la conversió del contingut latent en manifest l'anomenem *elaboración del somni*, essent l'anàlisi la tasca contrària que ja coneixem i que duu a terme la transformació oposada."²²

El que l'artista oníric teixeix de nit ho destexeix l'anàlisi de dia; i el que és més important: ho destexeix seguint la mateixa trama que s'havia utilitzat per a la seva elaboració. Freud ho afirma repetides vegades, fins a arribar fins i tot a establir un model d'anàlisi, o anàlisi perfecta: aquell que permetria, a partir de les cadenes associatives, reconstruir pas a pas l'elaboració del somni. En havent desentranyat les idees latents, es podria tornar a teixir el contingut del somni, però aquest cop de dia, és a dir, conscientment i metòdicament. Qui arribés a tal punt coneixeria en veritat els seus propis somnis, i Freud assegura haver-ho aconseguit repetides vegades:

"El millor procediment per clarificar completament aquesta tasca d'interpretació i defensar la seva eficàcia davant possibles objeccions seria agafar com a exemple un somni determinat, desenvolupar la seva interpretació tal com vam fer-ho amb el somni d'Irma, i un cop

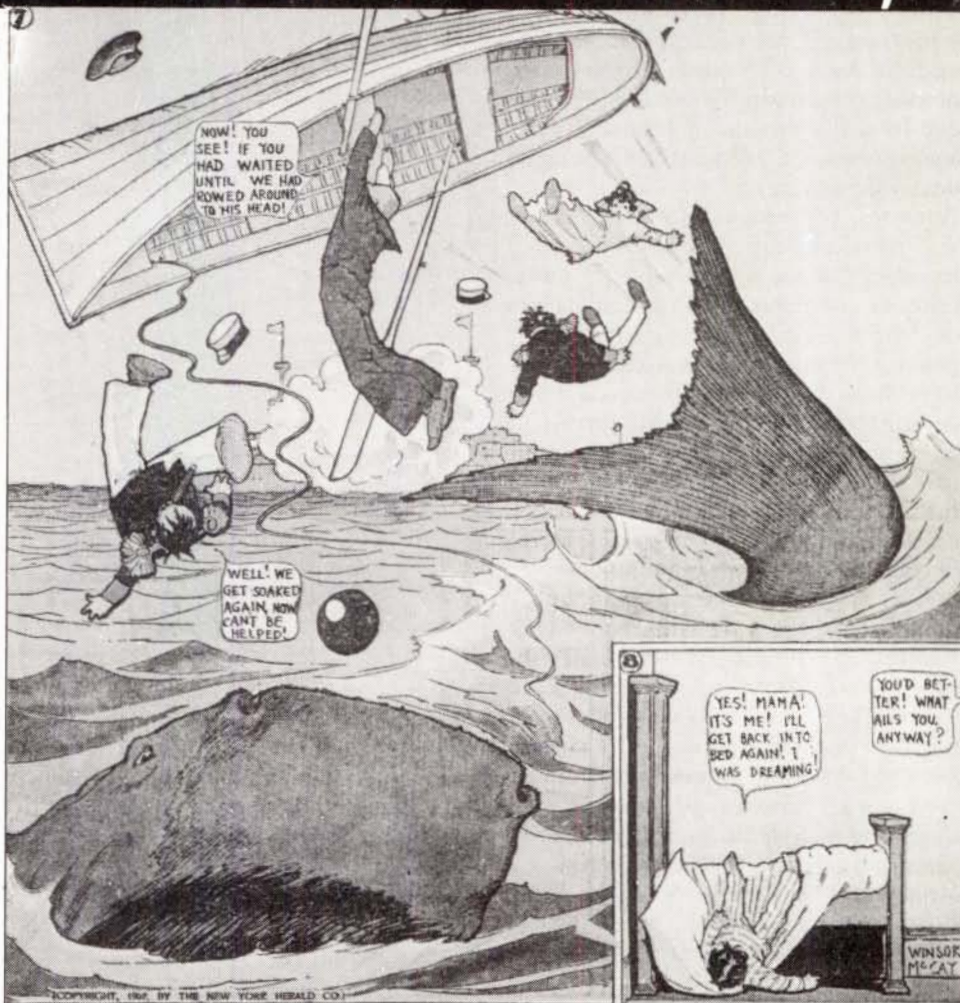

Sobre un somni...
Little Nemo, de Windsor McCay.

reunides les idees latents descobertes, reconstruir, des d'elles, la formació del somni, o sigui completar l'anàlisi del somni amb una síntesi d'ells mateixos. Aquesta tècnica l'he feta servir més d'un cop per al meu propi aprenentatge, però ara no m'és possible practicar-la perquè m'ho impedeixen nombroses consideracions referides al material psíquic i que tots els meus lectors comprendran i aprovaran sense dificultat."²³

Vista la importància d'aquesta afirmació freudiana, empíricament comprovada més d'un cop, segons Freud, encara que a les seves obres no se'n trobi constància, s'entendrà que aquesta unitat entre l'anàlisi del somni i la seva síntesi o elaboració no l'anomenarem des d'ara interpretació, sinó *ciència dels somnis*. No es tracta de guarir, sinó de conèixer, o si es prefereix dir-ho en un llenguatge més empirista, de corroborar la validesa de la interpretació d'un somni concret obtinguda mitjançant un mètode determinat, reproduïble per a qualsevol producte oníric.

La unitat de la síntesi i l'anàlisi onírica es plasma, com es pot veure, en un fet comú a tots dos processos: tant de dia com de nit, el somni, en el sentit freudià del terme, es manté en una *trama*, en una estructura formal, que serveix de pont entre les idees latents inaccessibles i quasi-inexpressables (els límits del discurs associatiu o melics del somni) i les imatges manifestes. Dita trama és el fonament del somni i sense ella no hi ha un contingut manifest ni sentit del somni: ni imatges oníriques ni interpretació d'aquestes imatges. Conèixer aquesta forma, inferir-la a partir dels termes intermedis en els quals s'incorpora com a teixit de múltiples associacions, seria l'objecte d'una ciència dels somnis que anés més enllà de la interpretació.

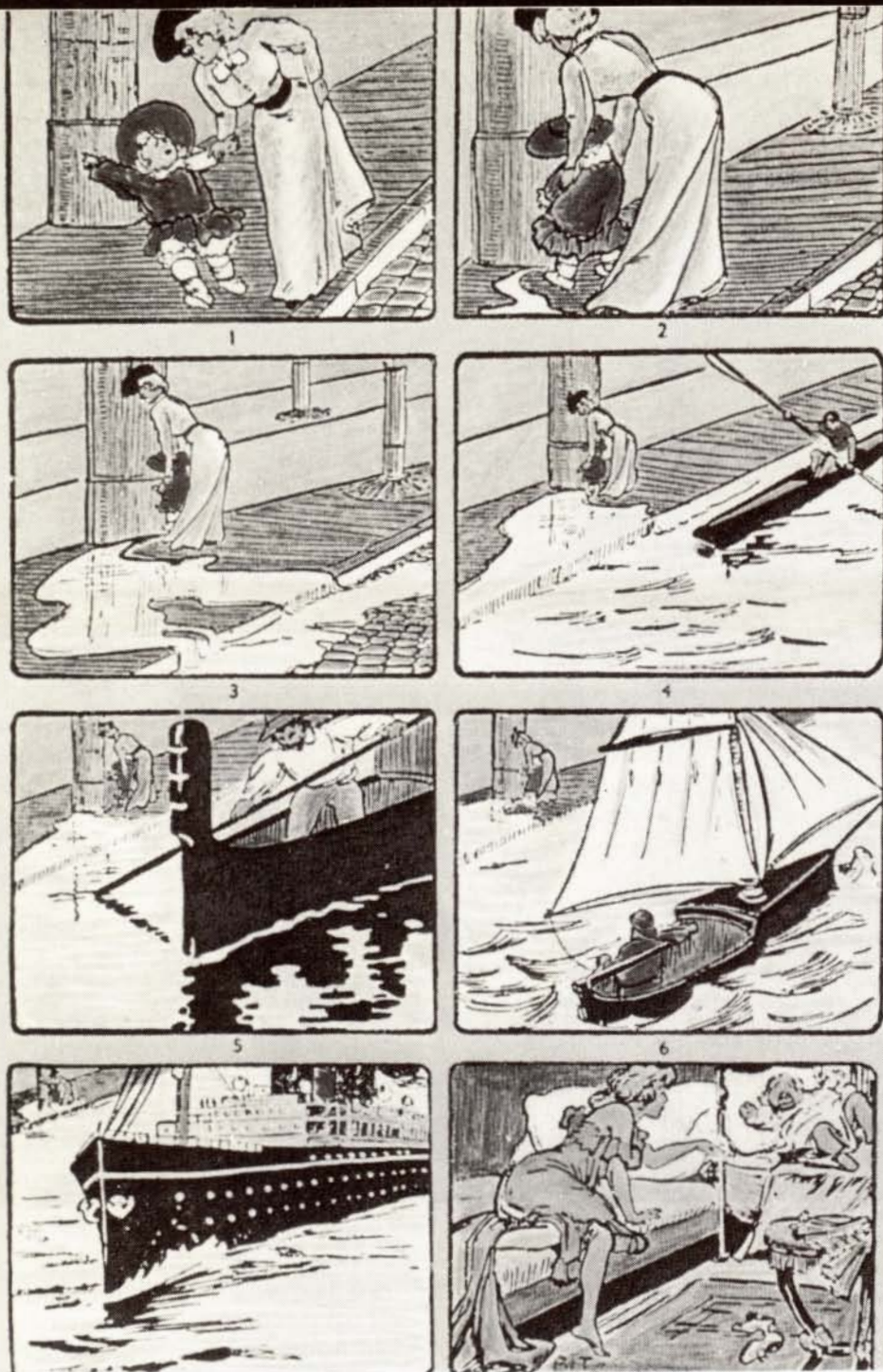

Establir una ciència dels somnis

No són pocs els esforços que Víctor Gómez Pin i jo hem dedicat a fer els primers passos per a l'establiment d'aquesta ciència. A conèixer aquesta ciència sense donar per suposat que la voluntat ho faci possible, puix que, com potser ho podem comentar en el col·loqui o demà a la conferència de Gómez Pin, la qüestió posa límits a les mateixes condicions de possibilitat de la ciència. Hi ha raons per pensar que en

els límits de l'anàlisi i de la síntesi unificades en aquestes trames formals, s'hi juga el fonament mateix de l'expressió: el lligam entre els termes mitjançant una relació lògica que no seria ja la predicació, el coneixement de la qual distingia els homes lliures en *El Sofista* de Plató, sinó l'associació, les lleis de la qual determinen el fluir aparentment arbitrari de les associacions lliures: allò que en l'exercici de la seva espontaneïtat se li pot ocórrer al subjecte. El discurs més lliure i alhora el més determinat, per dir-

ho amb paraules de regust leibnizià. El que hem aconseguit ha sigut poc però tanmateix ho donarem al públic. No creiem que l'àmbit d'exercici de l'anàlisi onírica i de la teoria que en va sorgir, i de l'estudi de la histèria, la psicoanàlisi, hagi de ser privat, sinó públic: el seu àmbit propi, com va assenyalar Freud,²³ ha de ser la universitat, i la universitat és pública per antonomàsia perquè té per objecte l'ensenyament. Amb això ens estalviariem, d'altra banda, aquesta espècie de segrest del pensament de Freud, portat a terme per múltiples sectes, l'única força teòrica de les quals sembla estar en la seva mútua incompatibilitat. Segrest que, en el cas de l'anàlisi onírica, ha comportat l'oblit de la metodologia freudiana, inspirada en la millor tradició científica, per acabar insistint únicament

en la conceptualització que, a títol purament hipotètic, Freud va proposar en el darrer capítol de *La interpretació dels somnis* a fi d'intentar conceptualitzar el seu descobriment, la importància del qual és, fins i tot avui, difícil de valorar. Ara resumiré breument el primer intent que hem dut a terme en aquesta direcció, prenent com a objecte d'experimentació el somni de la injecció d'Irma, tal com el descriu Freud en *La interpretació dels somnis*, és a dir, amb les limitacions a les idees latents abans esmentades per Freud de cara a la seva publicació.

Una primera formalització

La pretensió principal és intentar una primera formalització de dit somni

de la qual es pugui extreure un mètode aplicable a altres somnis. Amb aquesta finalitat fem els següents passos:

1.- Diferenciació dels elements del somni, dels termes purament associatius i dels termes comuns intermedis (TCI).

2.- Delimitació, en tot aquest material terminològic, dels nuclis de paraules que apareixen amb una certa freqüència relativa (nombre de vegades per element del somni) o en un cert nombre mínim de cadenes associatives sorgides d'elements diferents. Aquests nuclis terminològics s'estableixen sobre la base d'una certa identitat gramatical, és a dir, de l'existència d'una arrel comuna als diversos termes: per exemple, *Untersuchung* (reconeixement), *hervorsuchen* (separar) i *Besuch* (visita) pertanyen a un mateix nucli terminològic.

3.- Simbolització d'aquests nuclis mitjançant una anotació algebràtica, apta, en el seu moment, per a un tractament mitjançant anotacions matricials o fins i tot tensorials, si fa el cas.

4.- Precisió de les relacions associatives, tal com es manifesten empíricament en el procés d'associació lliure a partir de cada element, entre aquests nuclis i amb els elements del somni (contingut manifest).

5.- Formalització d'aquestes relacions associatives mitjançant la teoria de grafos, utilitzant, en un primer moment, la representació intuïtiva (solament després es farà servir la matricial). Els punts o nodes del grafo són aquests nuclis, seleccionats a partir d'una certa freqüència absoluta o relativa, i els arcs són les relacions d'associació lliure, o ocurrences que lliguen un nucli a l'altre. Els criteris de selecció dels punts del grafo possibiliten les formalitzacions més o menys fines (en el sentit topològic del terme) d'un mateix somni.

6.- Definició d'una mètrica en el grafo que determina la distància entre uns nu-

clis i els altres, i també els camins mínims respectius.

7.- Definició dels entorns dels TCI.

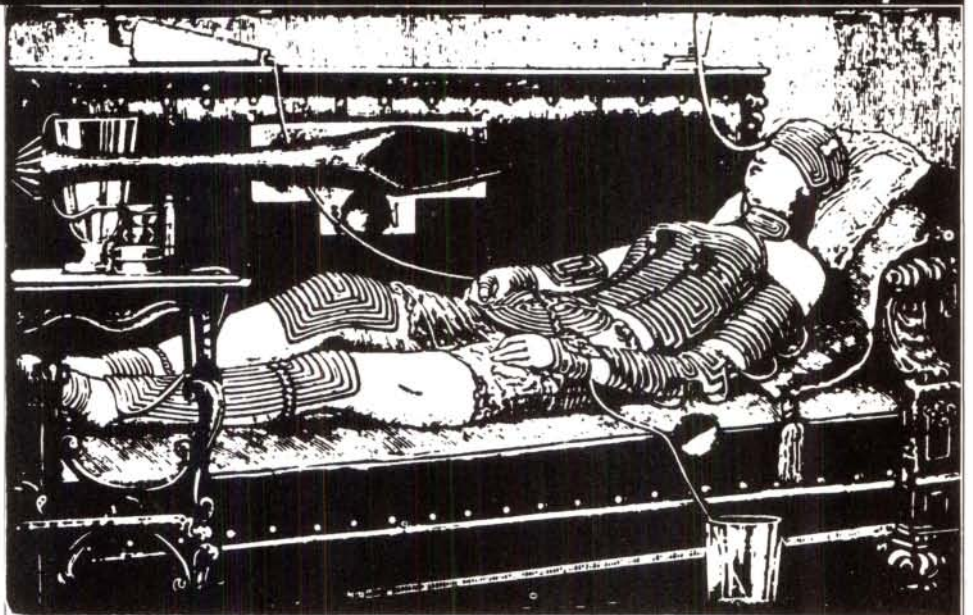
8.- Com a darrer pas, sorgeix la possibilitat de definir una topologia o base topològica del grafo, precisament a partir del focus de convergència del somni i del TCI que s'hagin pogut determinar. L'establiment d'una topologia rigorosa depèn, això no obstant, de l'anàlisi completa dels somnis, i malgrat que la via que ens hi porta es desprèn amb claredat de l'obra freudiana, la seva estricta definició comporta el complicat problema de l'acompliment o incompliment de l'anàlisi, aporia a la qual cal enfrontar-se com a pas previ a investigacions ulteriors.

9.- El camí més important que se'n obre consisteix en l'estudi de les propietats formals del fomni a partir de la seva expressió mitjançant un grafo (inicialment no orientat). Com que es poden establir diferents grafos, més o menys fins, d'una mateixa anàlisi onírica, també és possible l'estudi de les invariants i dels canvis estructurals entre aquestes diverses formalitzacions, o fins i tot entre processos associatius diferents que partissin d'un mateix contingut manifest. En tot cas, se'n presenta la conclusió que la formalització de tot el que hagi quedat configurat en paraules és perfectament possible en el camp de l'oníric.

Balanc final

Quines aportacions poden fer-se a partir de tot el que hem dit anteriorment?

En primer lloc, s'imposa un replantejament del problema, tantes vegades debatut, del caràcter científic de la psicoanàlisi. Tal com es pot comprovar en

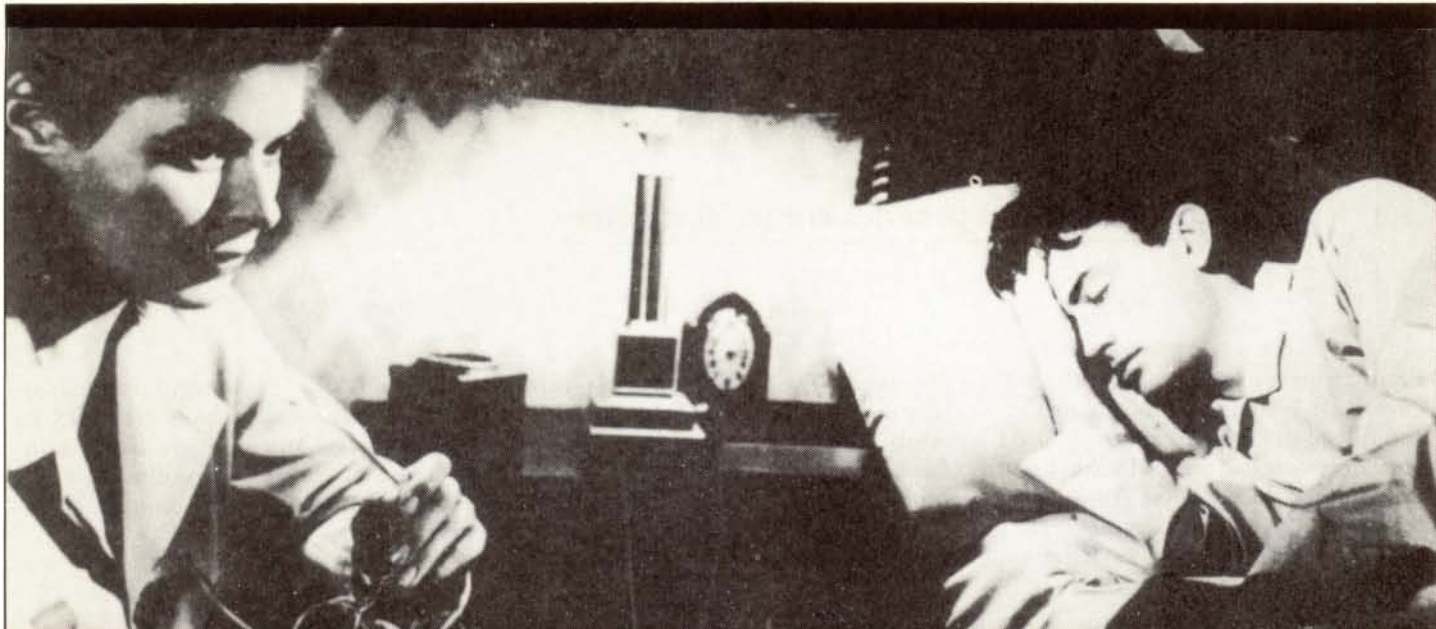
Max Ernst, La préparation de la colle d'os 1921

l'obra fonamental de Freud, *La interpretació dels somnis*, el descobriment d'un mètode perfectament determinat que permet descompondre un somni i investigar-lo sobre la base d'un teixit d'idees subjacent, caracteritzable també en el seu cas mitjançant estructures formals, permet confrontar l'anàlisi onírica freudiana amb les *ciències formals*, particularment amb la lògica (propietats de la relació d'associació, per la comparació amb la lògica atributiva), les matemàtiques (base topològica, models matemàtics aplicables a l'obra freudiana) i la lingüística (és en aquest sentit per on va l'intent de Foulkes en *La Gramàtica de los sueños*, Paidós, Buenos Aires 1982, en contrastar les teories freudianes sobre els somnis amb la gramàtica transformacional de Chomsky). La possibilitat de sintetitzar els somnis a partir de l'anàlisi, afirmada per Freud, oferiria, en qualsevol cas, un criteri de contrastació perfectament científic, que s'adaptaria perfectament al millor model de la ciència moderna, tal com aquesta va aparèixer els

segles XVII i XIX.

En segon lloc, respecte a la psicoanàlisi a la universitat, és clar que una investigació lògico-matemàtica, i en general formalitzadora, de l'àmbit oníric queda perfectament oberta, i és molt probable que aquest estudi permeti ampliar aquestes tècniques cap als altres camps de la psicoanàlisi d'inspiració freudiana. Un departament de psicoanàlisi matemàtica (o formal), alhora amb altres departaments que recollissin altres tantes línies d'investigació derivades de l'obra de Freud, semblen perfectament constituïbles en un marc universitari. De fet, el departament de lògica i teoria de la ciència de la Facultat de Filosofia de Donosti, en col·laboració amb el departament d'història de la filosofia, avancen en aquest sentit, en un intent d'introduir aquesta vessant docent investigadora a la universitat, vessant que podria ser complementària a les altres línies de tractament universitari de la psicoanàlisi. En qualsevol cas, i sense negar les enormes dificultats d'un tal projecte (i més per les

enormes implicacions econòmiques que avui té la praxis analítica) és urgent que la psicoanàlisi sigui objecte de domini públic, en comptes de ser monopolitzada per grups que, recolzant-se en ortodòxies estrictes sota diverses advocacions, privatitzen i mixtifiquen (en alguns casos) una obra com la de Freud, que en tot moment es va orientar envers la difusió, el sincretisme entre les tendències i, després de les primeres dificultats, envers la institucionalització universitària de la psicoanàlisi a tot nivells, prenent en aquell moment com a paradigma únic la medicina.

En tercer lloc, i pel que fa a la clínica, la proposta formalitzadora que s'ha presentat de manera resumida tindria com a conseqüència un tractament i emmagatzematge de les dades psíquiques obtingudes en la teràpia; amb aquest fi, donada la seva enorme magnitud, s'hauria de recórrer a mitjans informàtics. El somni de la injecció d'Irma, en ser formalitzat, mostra tal complexitat que el tractament rigorós del grafo només seria factible mitjançant ordinadors. Després d'haver construït el programa corresponent, l'ordinador actuaria com a auxiliar del psicoanalista, ja que li permetria, a partir de les associacions proporcionades pel subjecte:

- determinar l'estructura formal del teixit associatiu
- determinar els punts (i termes, o idees) formalment singulars mitjançant tècniques formals derivades de la teoria dels grafos

- l'analista podria decidir si l'analitzat ha d'insistir o no en aquestes idees "formalment crítiques". Les noves associacions proporcionarien nous arcs i camins associatius en el grafo, els quals podrien anar en el sentit de reforç de l'estructura formal o, al contrari, de la seva modificació.

- l'analista podria elaborar, a partir de les dades subministrades pel seu auxiliar

informàtic, combinacions d'idees que el subjecte no s'hagués plantejat, però que són en canvi formalment determinants: arcs del grafo que empíricament no han sigut reconeguts però que formalment serien connexions necessàries per a una anàlisi completa del somni.

- sorgeix, doncs, una teràpia analítica particularment activa, i fins possiblement agressiva, ja que algunes d'aquestes combinacions, expressades per l'analista o per la màquina en el moment oportú (a judici de l'analista), podrien representar el paper d'autèntics *xocs lingüístics*. Serien refutacions de la paraula vana, en el sentit platònic i lacanià del terme.

- també sorgeix la possibilitat del diagnòstic en funció de criteris purament formals, deslligats del contingut de les idees bloquejadores en l'analitzat. La determinació d'un catàleg de *formes associatives*, extretes de l'estudi matemàtic d'un repertori ampli dels somnis, seria una de les tasques prioritàries en aquesta direcció.

- el mateix procés analític, al llarg del temps, podria ser estudiat en funció del manteniment o de la dissolució o transformació de determinades formes associatives.

En qualsevol cas, i situats en el pla purament teòric, desconèixer que a partir de Freud, no sols s'aconsegueixen tècniques per interpretar els somnis, sinó que ja estan assentats els fonaments d'una *oni-rologia*, suposa deformar el pensament freudià mateix, allunyant-lo de la universitat.

J. Echeverría

Materials de lectura

1. Plató, *El Sofista*, pàg. 33. Totes les citacions d'aquesta obra en l'article original castellà es refereixen a la traducció al castellà de Tovar en l'edició bilingüe publicada pel Centro de Estudios Constitucionales, Madrid 1970. Com que no hi ha traducció catalana d'aquesta obra hem respectat totes les referències de les citacions a la traducció al castellà de Tovar, malgrat haver-les traduït al català seguint la terminologia d'altres obres de Plató traduïdes per Carles Riba, Joan Crexell, Jaume Olives i Jaume Serra Hunter en les edicions crítiques i bilingües de la Fundació Bernat Metge.

2. *ibíd.*, pàg. 39-40.

3. *ibíd.*, pàg. 40.

4. *ibíd.*, pàg. 43.

5. *ibíd.*, pàg. 43.

6. *ibíd.*, pàg. 44.

7. *ibíd.*, pàg. 47.

10. *ibíd.*, pàg. 29.

11. *ibíd.*, pàg. 86.

12. *ibíd.*, pàg. 85.

13. *ibíd.*, pàg. 87.

14. *ibíd.*, pàg. 94.

15. *ibíd.*, pàg. 72.

16. *ibíd.*, pàg. 72.

17. *ibíd.*, pàg. 72.

18. Sigmund Freud, *La interpretación de los sueños*, pàg. 308. Totes les citacions de l'obra de Freud es refereixen a l'edició d'aquesta obra en el vol. I de les *Obras Completas* editades per la Biblioteca Nueva, Madrid 1967, traduïdes al castellà per Luis López Ballesteros. Malgrat haver traduït les citacions al català, hem conservat les referències a l'edició castellana perquè no n'hi ha cap edició traduïda al català.

19. S. Freud, *ibíd.*, pàg. 232.

20. *ibíd.*, pàg. 234.

21. *ibíd.*, pàg. 539.

22. *ibíd.*, pàg. 235.

23. *ibíd.*, pàg. 411.

24. Vegeu el llibre *Límites del inconsciente y del matema*, que Taurus Ed. publicarà pròximament.

25. S. Freud: *On the teaching of Psychoanalysis in Universities* (1918), "The International Journal of Psychoanalysis" XXXVII (1956), pàg. 14-15.